

UDK: 94(497.1)-05 Mihailović, D.
328.1(497.1)“1941/1942”
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 18. 9. 2006.
Prihvaćeno: 13. 10. 2006.

How the West Was Won: Jugoslavenska izbjeglička vlada i legenda o Draži Mihailoviću

MARIO JAREB

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor analizira osnovne elemente promidžbe o Draži Mihailoviću i njegovim četnicima. Nju je posebice tijekom 1941. i 1942. u javnosti savezničkih zemalja širio pretežito srpski dio jugoslavenske izbjegličke vlade. Analiza sadržaja te promidžbe pokazuje na nevjerojatan raskorak između stvarnog stanja na području bivše Jugoslavije i promidžbenih poruka koje su govori-
le o postojanju snažne vojske koja se navodno žestoko bori protiv osovinskih snaga. O uspjehu te promidžbe govori i spomenuta činjenica da su mediji u savezničkim zemljama dugo vremena Mihailovića i njegov navodni doprinos borbi protiv Osovine uspoređivali sa stvarnim vojskovođama i zapovjednicima milijuna vojnika, američkim generalom Douglasom MacArthurom, sovjetskim maršalom Semjonom Timošenkom i kineskim maršalom Čang Kai-šekom. Ona je i jedan od primjera koji pokazuje da vješta promidžbena manipulacija može snažno utjecati na javnost, unatoč tome što nije bila zasnovana na stvarnosti.

Ključne riječi: Draža Mihailović, jugoslavenska izbjeglička vlada, mediji i promidžba

Uvod

U dijelu međunarodne javnosti, posebice u Srbiji, i danas je živa legenda o navodnoj borbi Draže Mihailovića i njegovog četničkog pokreta protiv osovinskih snaga na području nekadašnje Kraljevine Jugoslavije. Dapače, u Republici Srbiji je ta legenda legalizirana, a nekadašnji četnici postali su i službeno antifašistički borci. Iako je riječ o slučaju krivotvorenja povijesne istine, ipak je zanimljiva ustrajnost mnogih na srbijanskoj strani da prikažu Dražu Mihailovića kao tobožnjeg prvog “gerilca Europe”.

Pritom nitko ne može osporiti tvrdnju da je formalno Mihailović uistinu bio na čelu oružanih postrojbi koje je jedna saveznička emigrantska vlada priznavala kao svoju vojsku, pa je službeno i bila riječ o savezničkoj vojsci.

Brojni su ipak dokumenti koji pokazuju da su u praksi četnici surađivali s Nijemcima i Talijanima, pa čak i s vlastima NDH.¹

Njihova je pak "herojska" borba protiv osovinskih vojski ponajviše bila plod rada promidžbe jugoslavenske izbjegličke vlade.² Brojni autori koji su dosad pisali o djelovanju te vlade spominju njezinu potporu Draži Mihailoviću, a mnogi od njih ukratko spominju i promidžbu u javnosti savezničkih zemalja. Pritom se nitko nije sustavno pozabavio sadržajem te promidžbe, što me je potaknulo da se u ovom radu prihvatim rada na toj problematici.

U širenju promidžbe sudjelovali su uglavnom srpski članovi vlade, kralj Petar II. i dio službenika srpskog podrijetla zaposlen u jugoslavenskim diplo-

¹ Činjenica je da je Mihailović po dolasku na Ravnu Goru u zapadnoj Srbiji imao namjeru organizirati otpor njemačkoj okupaciji Srbije. Tijekom godine 1941. dio četničkih postrojbi u toj zemlji bio je povremeno uključen u borbe protiv njemačkih snaga. Tako su u rujnu i listopadu 1941. neki četnički odredi u zapadnoj Srbiji surađivali s partizanima u borbama protiv njemačkih snaga. Tu suradnju nije negirala ni poslijeratna jugoslavenska historiografija, o čemu svjedoči i prikaz razvoja događaja u prvoj fazi "Prve neprijateljske ofanzive" (od druge polovice rujna do polovice listopada 1941.), objavljen u *Istorijskom atlasu oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije 1941-1945*, izdanje Vojnoistoriskog instituta JNA, Beograd, 1952., bez oznake broja stranica. Jozo TOMASEVICH, *Četnici u Drugom svjetskom ratu* (dalje: TOMASEVICH, *Četnici u Drugom svjetskom ratu*), Zagreb 1979., 138., također opisuje neke primjere četničko-partizanske suradnje u rujnu i listopadu 1941., no dodaje da se "Mihailović nije (...) obavezao na ustanak i uskoro je s pozicija nesklonog i zakašnjelog pridošlice borbi koju su započeli partizani, prešao na pozicije njihovog aktivnog protivnika". Ipak je i u razdoblju kada je dolazilo do suradnje s partizanima velik dio četnika pasivno promatrao događaje, ili su pokušavali održati mir s njemačkim i talijanskim snagama te snagama vlade generala Milana Nedića u Srbiji. Velik dio četničkih postrojbi širom nekadašnjeg područja Kraljevine Jugoslavije već je potkraj godine 1941. postupno prišao suradnji s talijanskim i njemačkim snagama.

Posebnu je pozornost Mihailovićevoj spremnosti da tijekom jeseni 1941. uspostavi suradnju s Nijemcima, kao i koracima koje je u vezi toga poduzeo, posvetio Jozo Tomasevich u spomenutoj knjizi, na stranicama 138. do 146.

Četnicima je naklonjen Walter R. ROBERTS, *Tito, Mihailović and the Allies, 1941-1945* (dalje: ROBERTS, *Tito, Mihailović and the Allies*), New Brunswick, New Jersey, 1973. On govori o počecima pokreta i namjeri pokretanja otpora Nijemcima u Srbiji. Spominje i Mihailovićev susret s Nijemcima te priznaje pasivnost četničkih snaga. Istodobno piše o ratu protiv partizana i otvorenoj suradnji dijela četnika (posebice u nekim dijelovima NDH i u Crnoj Gori) s Talijanima. Ipak i njegova knjiga jasno pokazuje da su četnici u vojnom smislu bili Saveznicima potpuno beskorisni, što je proturječilo promidžbi jugoslavenske izbjegličke vlade. Na kraju tek treba istaknuti da u cijelom razdoblju od početka okupljanja četnika Draže Mihailovića na Ravnoj gori u svibnju 1941. do početka otvorene suradnje velikog dijela četničkih snaga s njemačkim snagama u Srbiji potkraj iste godine nije bilo moguće govoriti o nekom značajnijem protuosovinskom otporu.

² O tome kako je bila organizirana obavijesno-promidžbena djelatnost jugoslavenske izbjegličke vlade opširno je pisao Veselin ĐURETIĆ, *Vlada na bespuću. Internacionalizacija jugoslovenskih protivvrječnosti 1941-1944* (dalje: ĐURETIĆ, *Vlada na bespuću*), drugo dopunjeno izdanje, Beograd 1983., 57.-71. Vlada i kralj izravno su podupirali Mihailovića, te su u nizu emisija "BBC-a, Simović, a nakon njegova otpuštanja njegov nasljednik i kralj Petar, uvjerali (...) Mihailovića u britansku pomoć i nastavljali mu davati savjete što da poduzima", TOMASEVICH, *Četnici u Drugom svjetskom ratu*, 153. Uporaba radija bila je važna i izbjegličkoj vladi. O tome posredno svjedoči i posjet kralja Petra II londonskom ravnateljstvu BBC-a i njegovu "Jugoslovenskom oteku" 2. listopada 1942., o čemu su na stranici pod naslo-

matskim i drugim predstavništvima.³ Ipak je nemoguće jasno odijeliti tko je sve i u kojem trenutku bio u pozadini te promidžbe, pa ću kao stvaratelja te promidžbe dosljedno označavati jugoslavensku izbjegličku vladu. Uz to opseg ovog rada ne omogućuje detaljnije bavljenje brojnim detaljima povezanim s promidžbenim djelovanjem te vlade, pa ću u nastavku nastojati prikazati tek osnovne sadržajne elemente te promidžbe. Upozoriti ću i na način širenja promidžbenih poruka u javnosti savezničkih zemalja. Sadržaj promidžbenih poruka iz kasnijih ratnih godina nije se značajnije razlikovao od sadržaja onih iz početka rata. Zbog toga ću se uglavnom zadržati na promidžbi iz godina 1941. i 1942.

O dolasku jugoslavenske vlade u izbjeglištvo, o njezinoj organizaciji, unutarnjim sukobima, radu i problemima koji su ga pratili, postoji opsežna literatura i objavljeno gradivo.⁴ Opsežna je i literatura o četnicima Draže Mihailovića, odnosima sa Saveznicima i jugoslavenskom izbjegličkom vladom, a napose o njihovoj suradnji s Nijemcima i Talijanima.⁵ Zbog toga nije

---

vom "Ovde London!." Naše londonske radio emisije" izvijestile *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (London), br. 10., 24. studenoga 1942., 10. U njezinu je sklopu novinar i član Jugoslovenskog oteka Grga Zlatoper objavio odlomak "Proširenje i usavršavanje naših emisija", u kojemu je stajalo da je "od dolaska Kraljevske vlade u London posvećena (...) velika pažnja saradnji naše Novinarske ustanove sa Upravom BBC-a". Osobito je naglašeno da su u radu Jugoslovenskog oteka povremeno sudjelovali članovi izbjegličke vlade.

³ Potpora svih članova vlade Draži Mihailoviću, pa i hrvatskih ministara, bila je u prvim mjesecima nakon što se je doznalo za njegovu navodnu borbu neupitna. Uskoro su pouzdanije vijesti o stanju u zemlji potaknule hrvatske ministre i druge hrvatske emigrante povezane s jugoslavenskom izbjegličkom vladom da postupno počnu kritizirati i napadati četnike. Primjer ministra Save N. Kosanovića pokazuje da kritičari nisu dolazili samo iz hrvatskih redova. Ipak su velika većina srpskih ministara, sam kralj Petar II. i velik broj srpskih emigranata ostali vjerni Draži Mihailoviću i nastavili su ga podupirati sve do kraja rata. Pritom se je osobito isticao poslanik u Washingtonu Konstantin Fotić. On je istodobno bio pobornikom snažnog protuhrvatskog promidžbenog djelovanja u SAD-u, posebice putem pomaganja srpskog iseljeničkog lista *Amerikanski Srbobran*.

⁴ Riječ je ponajprije o dva sveska dokumenata o radu vlade. Prvi je svezak objavljen pod naslovom *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941-1943. Dokumenti* (dalje: *Jugoslavenske vlade 1941-1943.*), priredio Bogdan Krizman, Beograd-Zagreb, 1981. Drugi je svezak objavljen pod naslovom *Jugoslovenske vlade u izbjeglištvu 1943-1945. Dokumenti*, priredio Božidar Petranović, Beograd-Zagreb 1981. Važna je i spomenuta knjiga Veselina ĐURETIĆA, *Vlada na bespuću*. Treba spomenuti i knjigu Mihaila MARIĆA, *Kralj i vlada u emigraciji*, Zagreb 1966. Na raspolaganju su i radovi memoarskog karaktera, kao što je knjiga tadašnjeg jugoslovenskog veleposlanika u Washingtonu Konstantina FOTIĆA [Constantin FOTITCH], *The War We Lost. Yugoslavia's Tragedy and the Failure of the West* (FOTIĆ, *The War We Lost*), New York, 1948. Svakako treba spomenuti i memoare kralja Petra II., koji su objavljeni pod naslovom *A King's Heritage*, New York, 1954.

⁵ Ovdje ću spomenuti tek nekoliko radova. O odnosima s Britancima opširno je pisao Jovan MARJANOVIĆ, *Draža Mihailović između Britanaca i Nemaca* (dalje: MARJANOVIĆ, *Draža Mihailović*), knjiga I, Britanski štitićenik, Globus, Zagreb-Beograd 1979. O problemu odnosa četnika s izbjegličkom vladom i saveznicima te istodobnoj suradnji s Nijemcima i Talijanima dosta je pisao i Jozo TOMASEVICH, *Četnici u Drugom svjetskom ratu*. Brojni dokumenti o četničkoj suradnji s Nijemcima, Talijanima i vlastima NDH objavljeni su u knjizi pod naslovom *Saradnja četnika Draže Mihailovića sa okupatorima i ustašama (1941-1945): Dokumenti*, priredio Branko Latas, Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945., Beograd 1999.

potrebno detaljnije opisivati početke četničkog pokreta i njegov put k suradnji s Nijemcima i Talijanima.

Prve vijesti o postojanju četnika Draže Mihailovića došle su do jugoslavenske izbjegličke vlade potkraj lipnja 1941. Nešto prije toga on je uspostavio kontakte s Britancima te je počeo dostavljati različite obavijesti i izvješća. Karakteristično je prvo izvješće koje je došlo u Istanbul 19. lipnja 1941. U njemu je spomenuta "Srbija kao pokrajina u kojoj se vrše sabotaže i diverzije. Budući da do 22. juna 1941. sabotaža i diverzija na teritoriji Srbije nije bilo, izgleda da je D. Mihailović hteo svoju akciju da predstavi tako kako bi strane dobio što veću podršku i pomoć".⁶ Prema tome su Britancima i jugoslavenskoj vladi očito namjerno poslani lažni podaci. Takva izvješća je jugoslavenska izbjeglička vlada sustavno plasirala u javnost i političke krugove savezničkih zemalja. Pritom vlada nije "imala nikakvih neposrednih i pouzdanih dodira sa zemljom, pa je, samim tim, bila rđavo obaveštena".⁷ Nedostatak pouzdanih informacija o stanju na području nekadašnje Jugoslavije te činjenica da je jedna saveznička vlada stajala iza takvih izvješća potaknuli su Britance da se zainteresiraju za navodni četnički otpor okupatorskim snagama. Uz to je Britancima tijekom 1941. i 1942. "očajnički bio potreban neki herojski pokret otpora, kako za unutrašnju propagandu, tako i za propagandu u okupiranoj Evropi. Stoga je idealizovanje četničkog pokreta smatrano korisnim kako za vladu u izgnanstvu, tako i za Britance".⁸ A podaci i procjene upućivali su na znatne snage koje su bile spremne uključiti se u borbu protiv njemačkih snaga u Srbiji. Tako je delegat jugoslavenske izbje-

⁶ MARJANOVIĆ, *Draža Mihailović*, 78-79., citat sa stranice 79. Autor tvrdi da se u izvješću nigdje ne navodi Mihailovićevo ime, a "poznata britanska historičarka Filis Oti (Phyllis Auty) piše takođe da je 'prvi uspješan' kontakt D. Mihailovića sa Istanbulom bio 19. juna 1941". Konstantin FOTIĆ, *The War We Lost*, 155., navodi: "On September 13, 1941, he [Mihailović, nap. M. J.] succeeded in transmitting a radio message to the government-in-exile. It was picked up by the British naval base at Malta and relayed to the Yugoslav government in London. This message was the first confirmation of the actual existence of Mihailovich's resistance group, about which many unconfirmed rumors had already spread abroad".

⁷ Aleksa ĐILAS, *Osporavana zemlja. Jugoslovenstvo i revolucija*, Beograd 1990., 204.

⁸ *Isto*, 207. Razdoblje koje Đilas spominje obilježeno je dnevnim napredovanjem osovinskih snaga na svim bojištima. Očito je da su zbog toga saveznički mediji i promidžba sve vijesti o stvarnom ili navodnom uspješnom otporu rado objavljivali i promicali kao primjer. Zbog toga nije neobično da su objeručke dočekane i priče o navodnim četničkim borbama. Konstantin FOTIĆ, *The War We Lost*, 165, potvrđuje da su one u savezničkim zemljama primljene "with great satisfaction as the first encouraging development in the difficult war with the Axis. In the gloomy days which followed the blitzkrieg against France and England, Pearl Harbour, the lightning Japanese attack in Indonesia, and the swift advance of Nazi armies in Russia, the news that a small people had had the courage to start an armed resistance to the totally superior German Wehrmacht brought great moral encouragement. It inspired other conquered nations to resist the Nazis, and it was also evidence that the Nazi conquest of Europe was not final". O tome da su takve "vijesti" i kasnije dobro služile za podizanje morala u savezničkim zemljama svjedoči i dio govora britanskog ministra vanjskih poslova Anthonyja Edena od 24. rujna 1942., koji je održao prigodom otvorenja Jugoslavenske kuće u Londonu. U njemu je izjavio: "Ordered armies-Jugoslav armies are fighting the enemy on their own territory under General Mihailovic's most gallant leadership. (Applause) That

gličke vlade na Bliskom istoku Jovan Đonović potkraj kolovoza 1941. prenio tadašnjem potpredsjedniku vlade Slobodanu Jovanoviću da su ga Dražini ljudi izvijestili da se “po zapadnoj Srbiji krije od vlasti skoro 100.000 ljudi, većinom vojnika. Traže da im se javi kad treba da počnu opšti napad na Nemce, i da im se doturi pomoć u aviaciji i drugim potrebama. Imaju uverenje da za nepun mesec dana mogu očistiti sve Nemce sa srpske teritorije”.⁹ Predsjednik jugoslavenske vlade general Dušan Simović je potkraj listopada 1941. u pismu Winstonu Churchillu naveo broj od 80 do 100.000 boraca u gerilskom ratu. Kralj Petar II. je potkraj rujna 1941. govorio o cijeloj “četničkoj vojsci”, koja se sastoji od desetina “hiljada naoružanih pojedinaca. (...) Ta gerila, koja je naročito aktivna u delu Jugoslavije nastanjenom Srbima (u Srbiji, u Crnoj Gori, u Bosni sa Hercegovinom), pokazuje i više”.¹⁰

O snazi četnika Draže Mihailovića trebala je svjedočiti i tvrdnja da njegove snage nadziru velika područja bivše Jugoslavije. Tako su 13. siječnja 1942. u dnevniku *New York Post* prenesene tvrdnje britanskog radija o tome da je navodno Draža Mihailović, “commander of the patriot army fighting the Germans in Serbia, is now undisputed ruler of more than 20,000 square miles”.¹¹ O odlučnoj četničkoj borbi pisao je predsjednik jugoslavenske izbjegličke vlade Slobodan Jovanović u travnju 1942. britanskom ministru vanjskih poslova Anthonyju Edenu te je istaknuo da “đeneral Mihailović i naš narod jedini u Evropi stalno vode borbu protiv okupatora”, pa su navodno patriotske “snage đenerala Mihailovića samo od 1 oktobra 1941 godi-

---

is an important military fact. At this moment enemy divisions which are needed urgently on the Russian front, or needed on the Egyptian front, are contained by the fighting in Yugoslavia”. Cijeli je govor na engleskom jeziku objavljen u prilogu pod naslovom “Svečano otvaranje jugoslovenskog doma u Londonu. Negovanje i produbljivanje prijateljstva Britanije i Jugoslavije”, u odlomku pod naslovom “Značajne izjave g. Idna. Priznanje borcima Draže Mihailovića”, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (London), br. 10., 24. studenoga 1942., 6.

O tome da su američka i britanska vlada vjerovala u promidžbu jugoslavenske izbjegličke vlade piše Walter R. ROBERTS, *Tito, Mihailović and the Allies*, 38. On napominje i da su te vlade dalje širile takvu promidžbu.

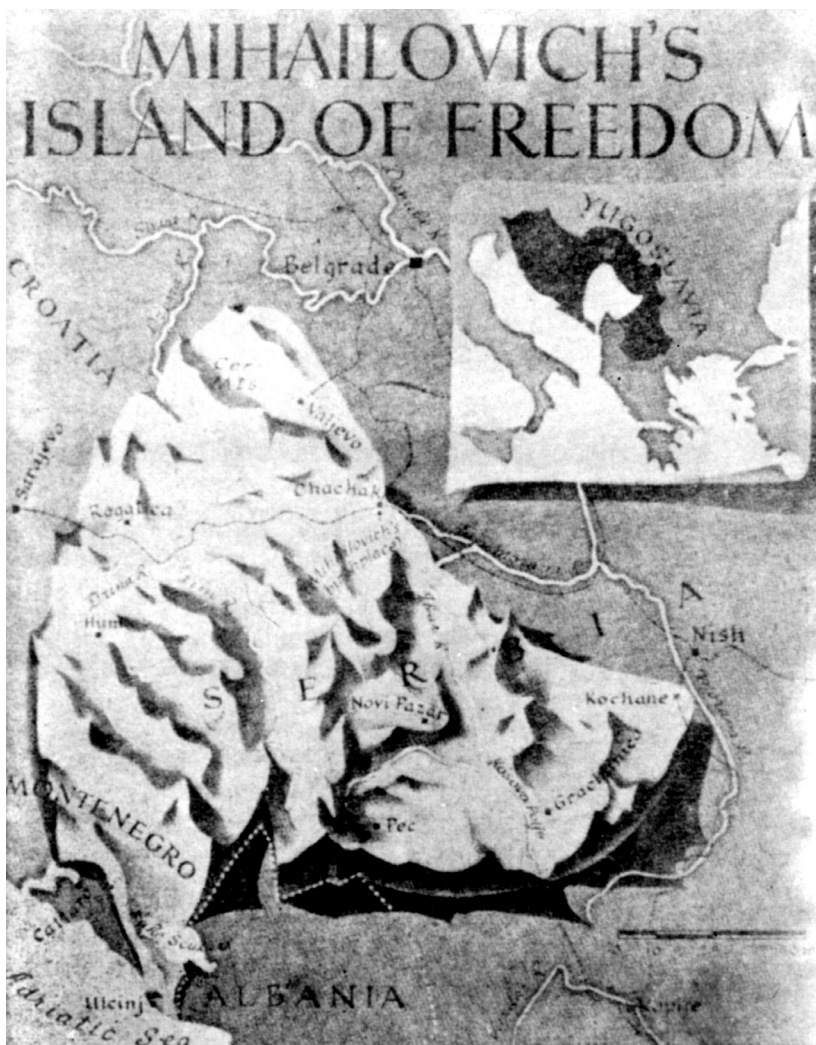
⁹ Veći dio Đonovićeve pisma od 22. kolovoza 1941. citirao je Bogdan Krizman u uvodu spomenute zbirke dokumenata, *Jugoslavenske vlade 1941-1943.*, 25.

¹⁰ Izjava kralja Petra II. pod naslovom “O četničkom ratovanju u Jugoslaviji”, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (London), br. 3., prosinac 1941., 3. Izjava je objavljena u rubrici “Izjave Nj. V. Kralja Petra štampi”, a za sve objavljene izjave navedeno je da su dane 20. rujna 1941.

¹¹ “20,000 Sq. Miles of Free Serbia”, *New York Post*, 13. siječnja 1942., 10. Razmjerno precizan zemljovid navodnog četničkog “oslobođenog” područja pod naslovom “Mihailovich’s Island of Freedom” objavio je američki časopis *Time* u jednom od brojeva iz srpnja 1942. Preslik je objavljen u knjizi Radoja i Živana KNEŽEVIĆA, *Sloboda ili smrt*, Seattle 1981., 494.

Površinu od 20.000 milja pod četničkom vlašću spomenuo je i glumac koji je glumio Dražu Mihailovića u poznatom promidžbenom filmu tvrtke Twentieth Century Fox pod naslovom *Chetniks! (The Fighting Guerrillas)* iz godine 1942, snimljenom prema scenariju Jacka Andrewsa i Edwarda E. Paramorea. Dio filma je hrvatskoj javnosti prikazan godine 1999. na prvom programu Hrvatske televizije u sklopu emisije “Povijesni slikokaz” urednika dr. Ljubomira Antića, koja je bila potpuno posvećena problematici četnika u Drugom svjetskom ratu. Svoje spoznaje o sadržaju filma temeljim na dijelu prikazanom u toj emisiji.

Zemljovid Europe pod naslovom “Serbian Island of Freedom in Axis Europe” objavila je

Zemljovid navodnog četničkog "oslobođenog" područja objavio je američki časopis *Time* u srpnju 1942.

Ruth MITCHELL, *Chetnik Tells the Facts about the Fighting Serbs, Mihailovich and "Yugoslavia"* (dalje: MITCHELL, *Chetnik Tells the Facts*), The Serbian National Defense Council, bez oznake mjesta izdanja, 1943., 13. Na njemu je prikazano područje koje je navodno držao Mihailović sa svojim četnicima, a u njegovu potpisu stajalo je: "May 1943: The armed forces led by General Draja Mihailovich of Serbia are the only United Nations forces fighting the enemy in Europe west of the Russian front". Na stranici 67. navela je da je novi zemljovid "published on April 26, 1943, by the Army Orientation Course of the War Department showed that the only army fighting on the side of the United Nations against Germany in Axis and Axis occupied Europe (...) is the Serbian guerrilla army under the leadership of General Draja Mihailovich". Pretpostavljam da je u oba slučaja riječ o istom zemljovidu. U nastavku ovoga rada biti će više riječi o Ruth Mitchell.

ne uništile (...) 10.0000 Nemaca i oko 2.000 Italijana”.¹² U sličnom je tonu istupao i londonski *Službeni glasnik Kraljevine Jugoslavije*, koji je o Draži Mihailoviću pisao kao o najvećem vojničkom čudu “ovog rata”, “pokrenuo je i održao jedini oružani otpor u celokupnoj porobljenoj Evropi”.¹³ U istom je tonu nastavljeno i kasnije, pa je u kolovozu 1942. jugoslavenska izbjeglička vlada istaknula da “đeneral Mihailović, (...) nalazi se na čelu dobro organizovane vojske, (...), između 80.000 i 150.000 četnika, kojima komanduju aktivni oficiri jugoslovenske vojske. (...) đeneral Mihajlović je nanio teške gubitke zajedničkom neprijatelju. On je držao skoro duže od godinu dana 36 osovinskih divizija u okupiranoj Jugoslaviji, (...)”.¹⁴

O tome kako je Mihailović kao osoba predstavljan javnosti savezničkih zemalja svjedoče i rečenice iz godine 1943. poznatog slovenskog iseljenika i publicista Luja Adamiča: “For a year and a half General Drazha Mikhailovitch was widely publicized in Britain and the United States as

Špica američkog promidžbenog filma *Chetniks!*
(*The Fighting Guerrillas*) iz godine 1942.

¹² Slobodan Jovanović Anthonyju Edenu 8. travnja 1942., *Jugoslavenske vlade 1941-1943.*, 295.

¹³ Petar IVANKOVIĆ, “Narodni vojvoda Draža Mihailović”, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (London), br. 6., 30. travnja 1942., 7. Riječ je o opširnom članku na dvije stranice, čiji je podnaslov glasio “Život i herojska dela za Kralja i Otadžbinu diviziskog đenerala Dragoljuba Mihailovića, Ministra vojske i komandanta svih oružanih snaga u porobljenoj Otadžbini. Biografski podaci o legendarnoj ličnosti Draže Mihailovića, nacionalnog heroja i proslavljenog junaka još iz ratova za oslobođenje i ujedinjenje”.

¹⁴ Cirkular Ministarstva vanjskih poslova od 6. kolovoza 1942., *Jugoslavenske vlade 1941-1943.*, 374-375. Luj Adamič posvjedočio je u prosincu 1942. da su slične procjene o broju četnika sustavno iznošene. On je na 5. stranici brošure pod naslovom *Inside Yugoslavia* (usp. bilješku 15) zapisao da su “Mikhailovitch’s forces of trained officers and men, variously estimated at between 50,000 and 120,000”.

outstanding among the Allied military leaders in World War II. Crediting him with the organization and leadership of Yugoslavia's amazing resistance, the press and the radio have put him in a class with Chiang Kai-shek, Timoshenko and MacArthur".¹⁵ Slične je formulacije nekoliko godina kasnije u svojim memoarima upotrijebio i jedan od tadašnjih glavnih Mihailovićevih promicatelja Konstantin Fotić.¹⁶ Za kairski *Jugoslavenski glasnik* Mihailović je početkom rujna 1942. bio "najveći heroj ovog rata" te je potrebno "da se svi na području bivše Jugoslavije okupe oko pravog "predstavnik vašeg herojstva, vaše mudrosti i vaše sposobnosti za organizaciju. Za njegovo časno ime vezana je najslavnija borba u ovom ratu".¹⁷ Britanske su novine početkom godine 1942. Mihailovića čak usporedile s legendarnim Robinom Hoodom.¹⁸

Danas je svakako najpoznatiji primjer prikazivanja Mihailovića kao snažnog i beskompromisnog borca protiv Osovine naslovnica američkog tjednika *Time* od 25. svibnja 1942. Naslovnicom je dominirala slika Draže Mihailovića autora Vuka Vuchinicha, a pratio ju je sljedeći potpis: "Mihailovich: Yugoslavia's Unconquered/ He watches from his mountain walls".¹⁹

¹⁵ Louis ADAMIC [Luj ADAMIČ], *My Native Land*, New York-London 1943., 46. Slično je pisao u brošuri pod naslovom *Inside Yugoslavia*, bez oznake mjesta izdanja, prosinac 1942., 1. Riječ je o brošuri na kojoj je označeno da je izišla kao dodatak časopisu *Yugoslavia*. Na istom je mjestu urednik Vaso Trivanovitch istaknuo da je tekst brošure poslužio kao temelj Adamičevu članku objavljenom u listu *The Saturday Evening Post* 19. prosinca 1942.

Radoje i Živan KNEŽEVIĆ, *Sloboda ili smrt*, 495., objavili su preslike dviju karikatura objavljenih 27. ožujka 1942. u *New York Daily News* i bostonskom *Christian Science Monitoru*. U newyorškom listu Mihailović je stavljen u red s Timošenkom i MacArthurom, a u bostonskom listu nazvan je jugoslavenskim MacArturom.

¹⁶ FOTIĆ, *The War We Lost*, 165, također spominje usporedbu s Timošenkom i Čang Kaišekom. On piše i da je Mihailović bio "glorified and his feats were extolled in the press, over the radio, and in the movies. Newspapers devoted columns to him. Discouraging news from the Pacific and the Russian fronts was subordinated to news of Mihailovich and his Chetniks and to enthusiastic comment on the Serbs' long tradition of fighting for freedom".

Pretpostavljam da je spominjući filmove Fotić mislio na spomenuti film pod naslovom *Chetniks! (The Fighting Guerrillas)* iz godine 1942.

¹⁷ "Živeo kralj Petar!", *Jugoslavenski glasnik* (Kairo), god. II., br. 26., 5. rujna 1942., 1.

¹⁸ U članku pod naslovom "Novi ministar vojske. Odjek postavljenja đenerala Mihailovića u britanskoj javnosti" *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (London), br. 4., 16. siječnja 1942., 3., su pisale da prigodom postavljenja Draže Mihailovića za ministra vojske u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi "veliki broj engleskih listova donosi duge članke o borbama u Jugoslaviji pod vodstvom 'srpskog Robin Huda,' kako mnogi listovi ovde nazivaju vođu i zapovednika jugoslavenskih redovnih trupa koje se još junački bore protiv neprijatelja u svim krajevima Jugoslavije". Navedeni su listovi kao što su *The Times*, *Daily Telegraph*, *Manchester Guardian*, *Daily Herald* i *News Chronicle*.

¹⁹ Nisam imao prigode vidjeti izvornik toga broja *Timea*, no kvalitetna reprodukcija naslovnice i osnovni podaci o tom broju objavljeni su u kratkom odlomku u sklopu govora bojnika Živana Kneževića pod naslovom "Vojničko delo Dražino. Značaj i rezultati organizovanog otpora u našoj zemlji", *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (London), br. 7., 18. lipnja 1942., 5.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ

Издава сваке суботе
УРЕЂУЈЕ ОДБОР
Редакција и администрација
Милан Ибрахим Паша 42-III
Телефон 53659

ГЛАСНИК

„У добру је лако
добро бити,
на муци се познају
јунаци“.

ГОДИНА II — БРОЈ 26

YUGOSLAV HERALD

КАРО, 5 СЕПТЕМБРА 1942

ЖИВЕО КРАЉ ПЕТАР II!

БРАЋО!

Наша браћа и наше сестре, наша деца и нај-
ши родитељи, наши сродници и пријатељи, цео
наш народ, дивнији дан сечећете у тошам мо-
литвама Свеомугу, да поживи и облари сре-
ћом нашег младог Краља. То је молитава наша
и ваших, свих честитих синова наше раскома-
не и намучене Отаџбине. Ми, наша браћа, који
имају срећу, у овој општој несрећи, да на сло-
боду прославе данашњи дан, нисмо дошли да
постегамо на то. Ви то знате и осећате.
Али смо дошли да вам донесемо поруку и ве-
ру, да бете још само две године на овој нашој
мислима и молитвама Богу бити уз нашег ПЕТРА
II. Јер, наши велики савезници, Он сам, најбо-

Док изстане олудни моменат и све припреме
буду извршене, свима нама, браћо-наша, препору-
чујемо да се чујете изаједна и проклетина, да
непријатеља не помажете никаквим чином;
али и да не изазивате са подвизањима завјојач-
ном заверма неспорне сукобе, који доко не
жртве а не помажу скоро ништа; да се сачува-
је за дан коначног обрачуна. Зато је потребно
да се сакупите и послушате њене славе Михајло-
вића, највећег хероја овог рата. Правог прет-
ставника нашег херојства, наше мудрости и на-
ше способности за организацију. За његово
часно име везана је најславнија борба у њеном
рату. Борба која сведочи о нашој љубави и о-

ли међу нама и сва наша браћа у иноземству
посам младог брoја отаџбина, чине све што смо
могли да наше патње и наша страдања што
не престану. Да се ослободите страховитог не-
пријатеља и домаћих издајника. Да наново сине
суше слободу, и вресце затрпе срца свих, а у
првом реду нашег Краља. Његова срећа везана
је за срећу народа, а његова радост за радост
народу. Ни он, ни ми, ни ма који просвећени
човек, не можемо бити ни срећни ни радосни
све док траје овашта несрећа нашег народа и
других тако исто поробљених!

даности родној грудји, и о вапним високим пој-
мовима о чисти и слободи: Американци, Енгле-
си и Руси имају само речи похвале и дивљења
да све нас који се борите и страдале. То сте
постигли вањом храброшћу и вањом оладошћу
Краља и витешком њене славе Дражи. Стога,
бош на данашњи дан, дан рођења нашег Петра II,
Краља Југославије, саопштавају вам дубоку
веру у брзо ослобођење, толике молитве за сре-
ћу Његову и свих вас, — чинио свега језну
веру поручу:

Сви који воле Отаџбину и слободу дужни су
да се окупе око Драге Михаиловића, симбола
борбе и страдања, отпора непријатељу и везника
ослобођења народног, сјединог заштитника слободу
и патриотима, преставника Краља Петра II,
Претседника Јовановића и свих који воле сло-
боду и Отаџбину!

ЖИВЕО КРАЉ ПЕТАР II!
ЖИВЕО НАЈВЕЋЕГ ХЕРОЈА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА!
ЖИВЕЛИ СВИ ВИ, БРАЋО НАША!

ШЕСТИ СЕПТЕМБАР

На дан 6 септембра наш млади Краљ
напуниће 19 година. И овај Рођендан, као и прошле
годинишњи, прослављено под и-
зузетно тежким околностима.
Земља нам је још увек распар-
чена, прегачена, на крвави ку-
касти крст распета. Али у овој
дубокој и болној трагедији која
је заузела нашу земљу постоји
једна буктина: то је бескрајна
храброст нашег народа, који да-
нис својим недостатним подвиза-
њима изазвају још свет. Иако
окована тежким данима рат-
ства, наша поробљена Отаџбина
биће данас у мислима, свим ср-
цем и душом својом, уз сагата
младог Краља. Преко равнина
и долина, преко брада и планина
преко река, језера и мора, она
ће му послати своје најтоплије
жеље, своје најсрачније поздраве
и своје изразе искрене оланости
и дубоке верности. Прогворите
на овој свечаној дан поробљена О-
таџбина, која је прихватила јунач-
ки покли са младог Краља и
стала једном на браник слободу
и независности, жртвујући
још једном себе зарад најрете
небокса. Прогворите данас
поборбена Отаџбина за коју су све
жртве ништаване, кад је у лат-
вај борби, кад је у државном
нашем народа. Из најскривенијих
кутова наше земље, из најскриве-
нијих кава, уз прилашено кан-
дило, узносиће се на овој велики
дан топле молитве Свевишњег
за дуг и срећан живот Краља
Петра II и за брз паскрв наше
не Отаџбине, која у Њему ви-
ди оличење свих дивотних осо-
бна које крале наш народ, чиме
је Он најчистији наза, највеће уз-
дање и најјасније јемство ње-
гове још блиставе будућности.

најсветлија осећана чисти, родно
свесно и чисто суће. Млади
Краљ Петар II био је у том мо-
менту, везник бољих дана, сим-
бол свих наших тежана и стрем-
љена и највиши нарад наше у-
порне воље за слободом и не-
зависношћу.

Поинак из славе дозе
Краља Петра II, наш млади
Краљ Петар II, са ступања на
престо 27 марта прошле године,
под изванредно тежким окол-
ностима, поклазно је својим прави-
ним државничким поступцима да у
нашом животу тече јуначка крв
Његовог предака, којима је част
народу и слобода Отаџбине вез-
да била нонат света. Иако још
нејак, Он је са оладошћу при-
мио на своја млада пацла сва
терет и сву тежину одговорности
управљања судбином југо-
словенског народа и то у тре-
нутима када су се, са свих
страна, изаједи турбир обрачу-
нај нашој Отаџбином. Он се
није ни за тренутак поклекао,
Он није ни једног часа застао
пред дилемом која се пред Њим
постављала: или да поведе главу
пред олујом која се, на јуначки
већ указивала и да, на тај начин,
жртвује вечно прозлалом, или
да пође стопаном Својим немудрим
предака и да са мачем у руци
стане у одбрану народне чисти
и достојанства. Млади Краљ је
судачији глас својега народа и
откуцаје његовог срца, изврба
пут који води у вичност.

Узмимајући у своје младе али
врсте руке знаке Краљевског
достојанства, Његова прва брига
је била да сачува сваку од рат-
них ужаса, дубоко свестан да
при томе не може чинити ника-
какве концесије које не би биле
у складу са слободом и правом
и које би ишле на уштрб држав-
ног суверенитета. Његови бла-
городни напори, које је развио у
том правцу, остали су без же-
љеног резултата, јер силе мрака,
које су у својим завојачким
тежанама већ дотле мисле миро-
љубиве и слободне народе ста-
виле под свој крвави нож, иле
могле да претпоставе да ће се,
са долазком Краља Петра II, ду-
гољено препорука Југославије
смести да одупре било коме и
било каквом њиховом захтеву.
Најчистије пак што су оне силе
када могле очекивати, то је да
не се југословенски народ с о-
пуштем у пути депресији сваким
нападима непријатеља доведе
његовог суверенитета.

Долазак Краља Петра II на
престо значај је за сва наш на-
родна и југословенско олашање.
После толико тежких дана, по-
ново се над нашим замраченим
народом, које је притискивало ду-
шну, помажавало Њоме, вршећало

Југославије је у тој најнејачкој
борби пала. Пала је за то да би
вечно живела. А у тој васкрсе-
ној Југославији, млади југосло-
венски Краљ, био је јуначки и
високим особинама ума, срца
и душе, моћи ће да поведе Свој
намучени народ шветијој и сре-
ћној будућности и олабодити
му достојно место међу култур-
ним народима језе нове, морал-
но препоредне, социјално пра-
вичне и у правом смислу ре-
публиканске Европе. У узвише-
ној личности нашег младог Кра-
ља, ми, Југословени, имамо нај-
судачију завету наше језице
будућности, најбољег чувара свет-
лих народних традиција и нај-
вернијег носиоца свих народних
идеала и тежана.

U tisku povezanom s jugoslavenskom izbjegličkom vladom, pa tako i u kairskom
Jugoslovenskom glasniku, sustavno su objavljivani članci u povodnom herojstvu Draže
Mihailovića i njegovih četnika

Mihailović je u spomenutom filmu *The Chetniks! (The Fighting Guerrillas)* prikazan kao snažan vođa cijelog naroda, a pred njegovim četnicima njemački vojnici padaju mrtvi kao snoplje. On u borbama nastupa jašući konja, obrijan i u elegantnoj i pomno održavanoj odori. Njegovo ime izaziva zaprepastenije zarobljenog visokog talijanskog časnika. Naposlijetku u patetičnoj sceni ispred crkve Mihailović kao pravi vođa drži govor okupljenom narodu, u kojem najavljuje borbu do konačnog oslobođenja.

Ugledu četnika i mitu o njihovoj snazi i svemoći trebale su doprinijeti i izmišljotine koje su ih predstavljale zaštitnicima i spasiocima svih onih koji su bježali pred Nijemcima, bez obzira na njihovo podrijetlo. Tako su "izvješća iz Jugoslavije" početkom veljače 1942. "potvrđivala" sljedeće: "More than a battalion of New Zealanders, it is now learned, have made their way to territory controlled by General Draja Mikhailovitch and have joined the Chetnik armies."²⁰ Mislim ipak da je još gora izmišljotina bila ona kojom se je četnike htjelo predstaviti spasiteljima progonjenih Židova. Naime, potkraj siječnja su "jugoslavenski dužnosnici" "izvijestili" da "guerrilla band commanded by a Jewish officer had liberated 410 Jewish prisoners at a Serbian concentration camp, and the freed men immediately enlisted in the patriotic forces.

The number of Jewish guerrillas joining the Chetniks to avenge the persecutions and massacres of their fellows was reported growing rapidly."²¹ Mislim da su korištenjem stradanja Židova dužnosnici izbjegličke vlade htjeli iskoristiti znatnu pozornost koju su tada javnost i vodeći krugovi savezničkih zemalja posvećivali toj problematici. Istodobno su zabilježeni brojni slučajevi da su Židovi pristupali partizanima, ili su ih oni spasili. Nije mi poznato da bi četnici sudjelovali u spašavanju Židova. Također se može pretpostaviti da su u slučaju navedene vijesti dužnosnici jugoslavenske vlade poznate primjere spašavanja Židova neistinito pripisali četnicima.

Pripisivanje tuđih zasluga, odnosno stvarne partizanske borbe protiv osovinskih snaga četnicima, nije bila rijetkost tijekom godina 1941. i 1942. Na

²⁰ "New Zealanders Traced – Yugoslavs Confirm Arrival of Some Soldiers From Greece", *The New York Post*, 12. veljače 1942., 6. Prema članku bila je riječ o novozelandskim zarobljenicima iz Grčke. Po svoj prilici se je ciljalo na one vojnike koji su se u proljeće 1941. borili u sklopu britanskih oružanih snaga u Grčkoj.

²¹ "Let My People Go!", *New York Post*, 30. siječnja 1942., 1. Takva nevjerojatna neistina potiče na razmišljanje o tome kako su ih ugledni listovi u inozemstvu mogli uopće objavljivati. Odgovor na to daje Walter R. ROBERTS, *Tito, Mihailović and the Allies*, 38.-39. On spominje promidžbenu kampanju jugoslavenske izbjegličke vlade, koju su prihvatile američka i britanska vlada. One su je dapače i podupirale, a "mass media, most of the time innocently, followed suit. (...) On February 1, 1942, *The New York Times Magazine* also featured an article by Brock which spoke of 'one vast battlefield. This was at a time when Mihailović was completely inactive. It was an understandable error. Heroic resistance was legendary in Serbian history. From a morale point of view, after the many setbacks suffered thus far in the war, this fiction of a gallant and active center of resistance in the heartland of Europe was also a most rewarding subject'.

taj način su vodeći krugovi i javnost savezničkih zemalja dovedeni u zabludu da stvarni otpor Osovini na području nekadašnje Jugoslavije vodi Draža Mihailović sa svojim četnicima. Tako je jugoslavenska izbjeglička vlada početkom siječnja 1942. stradanje Užica i šireg područja u zapadnoj Srbiji potkraj 1941. godine prikazala kao “reprisal for raids by the Yugoslav army of Gen. Draja Mihailovich. (...) No living soul has been left [u mjestu Rudnik, nap. M. J.], 100 miles south of Belgrade, and Uzice and Gornji Milanovac, 80 miles south of Belgrade, also are in ruins as the result of German attacks, it was said”.²² Riječ je očito o području poznate “Užičke republike”, gdje je tijekom jeseni 1941. uspostavljena partizanska vlast. Tamo je početkom studenoga 1941. došlo do otvorenog sukoba četničkih i partizanskih postrojbi, pri čemu su brojni četnici otvoreno nastupali kao saveznici njemačkih snaga i snaga srpske vlade generala Milana Nedića. O tome da je partizanska djelatnost tijekom godina 1941. i 1942. u javnosti savezničkih zemalja često pripisivana četnicima posvjedočio je potkraj godine 1942. i Luj Adamič. On je zapisao da je “absolutely certain that the Partisans (...) could not have fought terrific battles with the Germans and Italians (many of which world publicity credited to ‘Mikhailovitch’s Chetniks’) had the peasants not supported them”.²³ Također je zapisao da potkraj 1941. “I knew next to nothing about the Partisans”.²⁴ Adamič je pozorno pratio događaje na području nekadašnje Jugoslavije i kao poznati publicist mogao je doznati puno više o događajima na tom području, no ni to mu nije pomoglo da dozna nešto više o partizanskom pokretu.

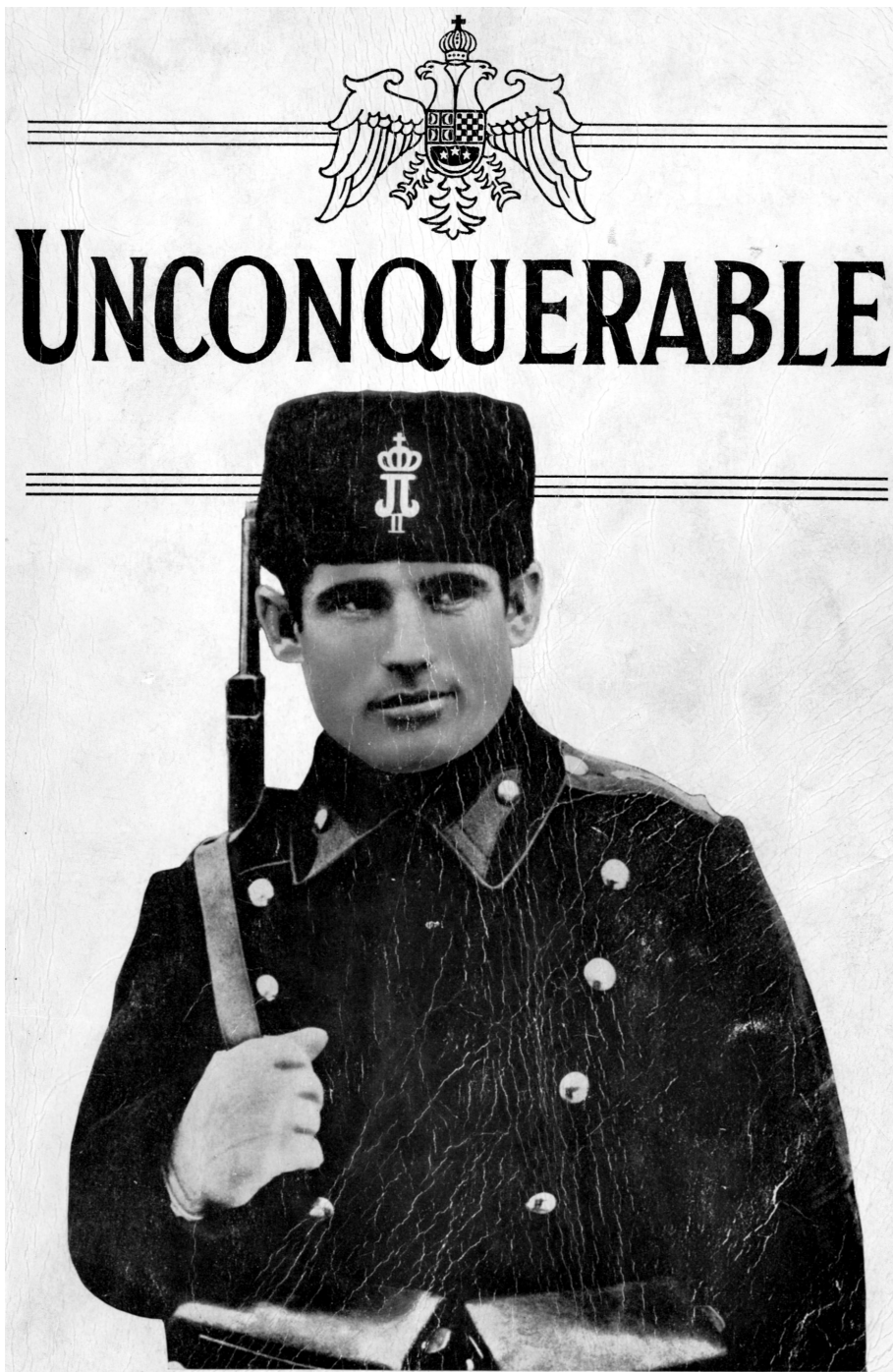
Promicanje Mihailovića kao herojskog borca protiv osovinskih snaga nedvojbeno je svoj vrhunac doseglo tijekom gotovo jednomjesečne turneje kralja Petra II. po SAD-u i Kanadi.²⁵ Tada se je on susreo s vodećim osobama tih zemalja, uključujući i predsjednika SAD-a Franklina D. Roosevelta. Cijeli je događaj privukao snažnu pozornost američkih medija. Kralj Petar II. istupio je pred američkom javnošću u brojnim prigodama, i u središtu je pozornosti velike većine nastupa bio upravo Draža Mihailović. Tako je u govoru u Kongresu SAD-a Petar izjavio da mnogi u Jugoslaviji, “who were not killed or enslaved by the Germans, Italians, Bulgarians and Hungarians continue to fight under the indomitable leadership of my first soldier and

²² “Nazis Leave ‘Not a Soul’ In Serb Town”, *New York Post*, 10. siječnja 1942., 1.

²³ ADAMIC, *Inside Yugoslavia*, 9. Jugoslavenska izbjeglička vlada je za partizane doznala već početkom jeseni 1941.

²⁴ Isto.

²⁵ Kasnije su tu turneju kao iznimno važnu opisali tadašnji jugoslavenski veleposlanik u SAD-u Konstantin FOTIĆ, *The War We Lost*, 175.-180., i kralj Petar II., *A King’s Heritage*, 131.-168. Tu je posjetu razmjerno opširno opisao i Bogdan Krizman u uvodu zbirke dokumenata *Jugoslavenske vlade 1941-1943.*, 64.-69. Turneja i brojni javni nastupi kralja Petra II. opisani su u bogato ilustriranoj knjizi pod naslovom *Unconquerable*. Podnaslov knjige je glasio “A review of the historic visit to the United States and Canada which was made during June and July, 1942, by His Majesty Peter II, King of Yugoslavia”, a bilo je naznačeno da je objavljena u prosincu 1942. Nigdje nije označeno ime izdavača niti mjesto izdavanja (osim naznake da je knjiga otisnuta u SAD-u).

Posjet kralja Petra II. SAD-u i Kanadi u ljeto 1942., a u tom sklopu i brojni nastupi u kojima je hvalio Dražu Mihailovića i četnike, opisani su slikom i rječju u knjizi *Unconquerable*

devoted friend, General Drazha Mihailovitch”.²⁶ U jednom govoru održanom u Washingtonu kralj je nastojao uvjeriti slušatelje da su četnici započeli borbu protiv Nijemaca “in the western mountains of Serbia even before the German assault on Russia. In a few weeks his movement embraced all of Montenegro and Bosnia, and today Dalmatia, Croatia and practically every part of Yugoslavia is burning with the patriotic flame kindled by his [Mihailovići, nap. M. J.] Chetniks. Last year the Germans sent three expeditions to Yugoslavia, but they did not stop Mihailovitch. They will never stop him”.²⁷ U takvoj atmosferi čak ni predstavnici Hrvatske bratske zajednice nisu prigodom susreta s kraljem Petrom u New Yorku zaboravili spomenuti Mihailovića u pozitivnom svjetlu.²⁸ Predsjednik HBZ-a Ivan Butković je u govoru u kojem je govorio o namjeri bliske suradnje sa Srbima i Slovencima kao jedan od zajedničkih primjera istaknuo “our mutual pride Drazha Mihailovich and his heroic Chetniks”.²⁹ Pritom treba naglasiti da je Butković tijekom tridesetih godina bio izrazito antijugoslavenski orijentirana osoba te je blisko surađivao s predstavnicima Hrvatskog domobrana u SAD-u.³⁰

Zanimljivo je da je kralj Petar II. tijekom svojega boravka u SAD-u susreo novinarku Ruth Mitchell.³¹ Ona je američkoj javnosti bila poznata po tome što se je predstavljala četnikinjom i što je promicala navodnu četničku borbu protiv Nijemaca.³² Istodobno je s iznimnom mržnjom nastupala prema

²⁶ *Unconquerable*, bez oznake stranice.

²⁷ *Isto*.

²⁸ Kralj Petar II., *A King's Heritage*, 156., piše da je bila riječ o susretu u Kraljevskom jugoslavenskom informacionom centru (Royal Yugoslav Information Center) na newyorškoj Petoj aveniji. Susretu su bili nazočni Srbi, Hrvati i Slovenci iz različitih dijelova SAD-a te hrvatski ban Ivan Šubašić.

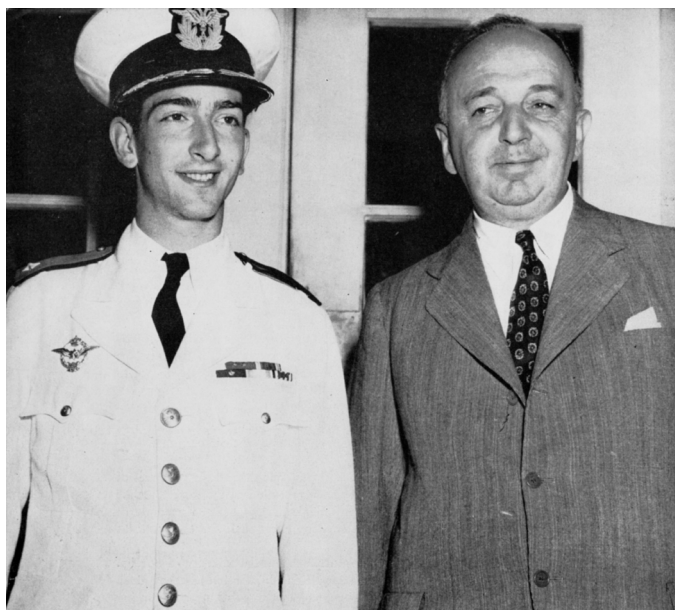
²⁹ Citat prema dijelu Butkovićeve govora koji je prenio kralj Petar II., *A King's Heritage*, 157. Kralj je na istom mjestu dodao da je samo “few weeks later, alas, the same Butkovich who made this speech attacked me for my continued support of Mihailovich”.

³⁰ Organizacija Hrvatskog domobrana u SAD-u bila je integralni dio Pavelićeva Ustaško-domobranskog pokreta. O toj sam organizaciji opširno pisao u knjizi pod naslovom *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Hrvatski institut za povijest i Školska knjiga d.d., Zagreb, 2006., 364.-414. Butković je u ljeto 1937. posjetio Hrvatsku na čelu skupine iseljenih Hrvata. Tada se je uvjerio u težak položaj Hrvata u Jugoslaviji, a zaključio je i da je djelovanje Ustaško-domobranskog pokreta pozitivno. Zbog toga je nastavio financijski pomagati organizacijama Hrvatskog domobrana u SAD-u. O spomenutom boravku američkih Hrvata u Hrvatskoj pisao sam u spomenutoj knjizi na stranicama 486. i 487.

³¹ Mihailo MARIĆ, *Kralj i vlada u emigraciji*, 223., tvrdi da je Mitchellova upoznala kralja Petra II. prije rata, odnosno da se je susrela s njim na Bledu i u Beogradu. Susret u SAD-u fotografijom je zabilježen u spomenutoj knjizi pod naslovom *Unconquerable*, ali i u slikovnoj reportaži pod naslovom “Nj. V. Kralj u Americi i Kanadi”, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (London), br. 10., 24. studenoga 1942., 13. U potpisu slike naglašeno je da je Ruth Mitchell bila u redovima “Dražinih boraca u našoj zemlji”.

³² Po povratku u SAD izdala je knjigu pod naslovom *The Serbs Choose War*, u kojoj je iznijela svoje navodne doživljaje i poglede na stanje na području nekadašnje Jugoslavije. Nisam imao uvida u tu knjigu, pa sam se morao osloniti na reklamu i narudžbenicu otisnutu na prvoj stranici spomenute brošure pod naslovom *Chetnik Tells the Facts*. Tamo je knjiga najavljena kao “An eye-witness report of the Serbian coup d'état and the unspeakable savagery of the Germans in the vanquished nations”.

Hrvatima, koje je bez iznimke ocjenjivala kao suradnike nacista ili kao sumnjive osobe.³³ Kao navodni sudionik i očevidac četničke borbe protiv osovinskih snaga dobro je došla jugoslavenskom veleposlaniku u Washingtonu Konstantinu Fotiću, koji je podržavao njezin rad.³⁴ Istodobno se kralj Petar II. i Fotić nisu osvrnuli na više nego sumnjivu priču o njezinom navodnom sudjelovanju u radu četničkog pokreta i o višemjesečnom boravku u nje-

Kralj Petar II. snimljen tijekom svojeg posjeta SAD-u u ljeto 1942. u društvu jugoslavenskog poslanika u Washingtonu Konstatina Fotića

³³ O tome s koliko je mržnje pristupala Hrvatima svjedoči i način na koji je opisala dr. Vladka Mačeka u brošuri *Chetnik Tells the Facts*, 57-60. Unatoč tome što je i u trenutku pisanja njezine brošure on bio ustaški zatočenik (što je ona na str. 58-59. negirala i nazvala legendom), ipak ga je nazvala "balkanskim Machiavellijem". Dapače, on je za nju (na stranici 59.) bio i perfidniji od Pavelića, pa dok je ovaj "worked for the same personal ambition by establishing his terrorist Ustashi organization, Machek used other but in the end more vicious methods". Istodobno je na stranicama 60. do 63. s velikim poštovanjem pisala o generalu Milanu Nediću. On je prikazan kao velik i pošten čovjek, koji se je žrtvovao za spas Srba i Srbije. Činjenica da je bila riječ o vođi jednog kvislinškog režima nije utjecala na njezin pristup.

Protiv njezina širenja mržnje protiv Hrvata javno je ustao Sava N. Kosanović u pismu koje je objavljeno u listu *The New York Herald Tribune* 3. travnja 1943. Veći dio pisma objavljen je u uvodnim napomenama Kosanovićeve knjige *Jugoslavija bila je osuđena na smrt. Smisao Moskovskog sporazuma* (dalje: KOSANOVIĆ, *Jugoslavija bila je osuđena na smrt*), pripremio za štampu i uvodne napomene napisao Bogdan Krizman, Zagreb-Beograd 1984., 52.-53.

³⁴ O tome da je Mitchellova bila povezana s Fotićem kasnije je tvrdio tadašnji ministar za jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi Sava N. KOSANOVIĆ, *Jugoslavija bila je osuđena na smrt*, 170. On je tvrdio da "u Americi sve radi pod pokroviteljstvom jugoslavenskog poslanstva". Uz to je ona postala počasnom predsjednicom Srpske narodne odbrane (SNO) u Americi, koja je prema Kosanovićevim riječima na str. 184. te knjige osnovana "pod pokroviteljstvom posla-

*An eye-witness report of
the Serbian coup d'état and
the unspeakable savagery
of the Germans in the
vanquished nations told by*

RUTH MITCHELL

*Sister of America's famous
General "Billy" Mitchell*

HERE is the whole thrilling and poignant story of Yugoslavia's struggle for freedom, told by the only American woman ever to become a member of the Serbian Chetnik guerrillas—the woman who predicted the Yugoslavian coup d'état of March 27th, 1940; who was arrested by the Gestapo while mapping the location of German gun emplacements for General Mihailovich; who endured thirteen terrible months in German prisons, where she learned from other prisoners untold facts about Serbian

resistance to the Nazi blitz, the Croat Ustashi massacres, and the heroic fighting in the hills that today is keeping alive Europe's pulse of liberty.

Ruth Mitchell is now back safe in the United States, but she has pledged all her literary earnings to the rescue and rehabilitation of the Serbian children. Let her tell you her whole vivid story in her own words.

THE SERBS CHOOSE WAR

by Ruth Mitchell

\$2.75

Gentlemen: Please send me _____ copies of THE SERBS
CHOOSE WAR @ \$2.75 per copy.

Name _____

Address _____

City _____ State _____

Ruth Mitchell se po svojem povratku u SAD godine 1942.
predstavljala kao pripadnica četničkog pokreta Draže Mihailovića

nika Fotića i pesnika Jovana Dučića 1942. god. bila (...) slepo šovinistička, antijugoslovenska i primitivna." Prethodne rečenice pokazuju da se i rad Ruth Mitchell može promatrati u kontekstu obavijesno-promidžbenog rada jugoslavenske izbjegličke vlade. Fotićeva potpora u njezinom slučaju dobra je ilustracija njegova općenitog djelovanja protiv Hrvata u SAD-u tijekom Drugog svjetskog rata. Inače o karakteru SNO-a najbolje govore brojni šovinistički i uvredljivi članci Jovana Dučića u *Amerikanskom Srbobranu* te nekoliko brošura objavljenih u nakladi te organizacije u kojima je bezobzirno napadao hrvatski narod. Karakteristične misli i citate iz Dučićevih radova sabrao je i objavio Vasilije KRESTIĆ, *Znameniti Srbi o Hrvatima*, Novi Sad 1999., 199.-215. Krestić iznimno pozitivno sudi o Dučićevim pogledima na Hrvate.

mačkim zatvorima i logorima.³⁵ Sava N. Kosanović kasnije je pak došao do podataka koji su Mitchellovu označavali njemačkom agenticom.³⁶

Opisani slučaj pokazuje da je jugoslavenska izbjeglička vlada bez provjere prihvaćala kao vjerodostojne i neke osobe koje su došle iz zemlje i koje su se predstavljale svjedocima događaja, bez obzira na nelogičnosti i nedoumice koje su pratile njihov dolazak.

Jugoslavenska je izbjeglička vlada nastavila s širenjem takve promidžbe, unatoč sve većem broju dokaza koji su takvu promidžbu opovrgavali.³⁷ Poznato je da stvarno stanje na području bivše Jugoslavije nije ostalo nepoznato ni britanskim i američkim saveznicima, koji su partizanski pokret uskoro prepoznali kao jedinu snagu koja se uistinu bori protiv osovinskih

³⁵ U brošuri *Chetnik Tells the Facts*, 4., napisala je da je na "Balkanu" provela čak tri i pol godine "studying and watching the different races", a da je u razdoblju od 6. travnja do 3. kolovoza 1941. bila "in Serbia and in Italian-occupied Croatia, acting as Chetnik Intelligence Officer". U spomenutoj reklami za knjigu *The Serbs Choose War* stajalo je da je bila "arrested by the Gestapo while mapping the location of German gun emplacements for General Mihailovich". Na stranici 63. spomenute brošure Kostu Pećanca je označila kao svojega "šefa". Sava N. KOSANOVIĆ, *Jugoslavija bila je osuđena na smrt*, 170., prenosi također njezine izjave iz 1942. i 1943. te navodi da je "uhapšena (...) od Gestapa u augustu 1941. u Dubrovniku, suđena posle na smrt, ali ipak dospeva u julu 1942. preko Portugala u Severnu Ameriku. (...) Od Pećančevog četnika postepeno se pretvara u oficira za vezu kod Draže Mihailovića i ako je po njezinim izjavama, već u augustu 1941. u gestapovskom zatvoru". Kralj Petar II., *A King's Heritage*, 155.-156., piše da su je u svibnju 1941. uhitili Nijemci (Gestapo) "while swimming at Dubrovnik in Croatia". Brošura *Chetnik Tells the Facts* pokazuje da se je ona istodobno predstavljala kao četnikinja Draže Mihailovića i četnikinja Koste Pećanca. Kosanović i kralj Petar navode da je uhićena u Dubrovniku, i to očito početkom kolovoza 1941. Uistinu je nevjerovatno da bi tada itko djelovao kao četnički obavještajni časnik. Poznato je da je Pećanac djelovao i tada i kasnije isključivo na području jugoistočne Srbije, a Mihailović je bio tek na početku rada na organizaciji svojega pokreta na području zapadne Srbije. Dubrovnik je u kolovozu 1941. bio grad na području NDH u kojem nije bilo njemačkih snaga ili ustanova. Zbog toga nije vjerovatno da bi je tamo uhitio njemački Gestapo, a posve je isključeno da bi se to dogodilo zbog bilježenja rasporeda njemačkog oružja.

³⁶ Sava N. KOSANOVIĆ, *Jugoslavija bila je osuđena na smrt*, 171., piše da je na "procesu Draži Mihailoviću (...) Nedićev upravnik Beograda, Dragi Jovanović, kad mu je pokazana fotografija Rut Mičel, prepoznao je i izjavio da je poznaje kao saradnika sa Gestapom iz 1941. i 1942.!" Mihailo MARIĆ, *Kralj i vlada u emigraciji*, 228.-230., također spominje Ruth Mitchell. On je na stranici 228. prenio zapažanja Save Kosanovića. Na str. 229.-230. objavio je dio stenografskog zapisnika sa suđenja Draži Mihailoviću, u kojemu je Dragi Jovanović prepoznao Ruth Mitchell i označio je kao suradnicu četnika Koste Pećanca i Gestapa u Beogradu tijekom 1941. ili 1942.

³⁷ Pritom je promidžba o navodnom herojskom otporu četnika osovinskim snagama bila u kontradikciji s činjenicom da je od "samog početka vlada u Londonu (...) bila saglasna sa Mihailovićem da narod u zemlji treba organizirati za borbu, ali da pravu i odsudnu borbu ne bi trebalo počinjati dok ne dođe vreme za iskrcavanje saveznika na Balkan. Dotle se treba ograničiti na akcije koje bi engleskoj komandi bile potrebne". Citat je iz knjige Branislava GLIGORIJEVIĆA, *Kralj Petar II Karađorđević u vrtlogu britanske politike*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2001., 23. Predsjednik vlade Slobodan Jovanović je početkom svibnja 1942. u jednom šifriranom brzojavu izričito tvrdio da vlada čini "sve tajnim putem i preko radia da se ne pristupa preuranjenim akcijama velikog stila zbog beskorisnih i nesrazmjernih i strašnih represalija. Veća akcija gerilskog otpora bez pomoći saveznika dovela bi do uništenja Srpskog naroda", S. Jovanović S. Simiću 7. svibnja 1942., *Jugoslavenske vlade 1941-1943.*, 311. U istoj zbirci dokumenata, na str. 325., objavljena su i dva brzojava S. Jovanovića

snaga. Opseg ovog članka ne omogućuje mi da se detaljnije pozabavim tim temama, koje su uostalom dobro obrađene u postojećoj literaturi. Tek napominjem da je promidžba koja je Dražu Mihailovića prikazivala kao istaknutog savezničkog vojskovođu do kraja rata zbog novih spoznaja o njegovoj stvarnoj ulozi umnogome splasnula, no nikada nije prestala. I nakon svršetka rata mnogi su na Zapadu, i to ne samo pripadnici srpske emigracije, održavali legendu o Draži Mihailoviću kao savezničkom borcu i žestokom protivniku komunizma.³⁸

Na prethodnim stranicama ukratko sam ukazao na osnovne elemente promidžbe o Draži Mihailoviću i njegovim četnicima. Nju je posebice tijekom 1941. i 1942. u političkim krugovima i javnosti savezničkih zemalja širio pretežito srpski dio jugoslavenske izbjegličke vlade i s njom povezanih ustanova. Analiza sadržaja te promidžbe pokazuje na nevjerojatan raskorak između stvarnog stanja na području bivše Jugoslavije i promidžbenih poruka koje su govorile o postojanju snažne vojske koja se navodno žestoko bori protiv osovinskih snaga. O uspjehu te promidžbe govori i spomenuta činjenica da su mediji u savezničkim zemljama dugo vremena Mihailovića i njegov navodni doprinos borbi protiv Osovine uspoređivali sa stvarnim vojskovođama i zapovjednicima milijuna vojnika, američkim generalom Douglasom MacArthurom, sovjetskim maršalom Semjonom Timošenkom i kineskim maršalom Čang Kai-šekom. Ona je i jedan od primjera koji pokazuje da vješta promidžbena manipulacija može snažno utjecati na javnost, unatoč tome što nije bila zasnovana na stvarnosti. Zbog toga istraživanju političke i ratne promidžbe u Drugom svjetskom ratu treba pristupiti kao vrijednoj i ravnopravnoj temi.

---

upućena vladinu delegatu na Bliskom istoku J. Donoviću od 14. i 16. srpnja 1942.. U onome od 14. srpnja stajalo je da su Mihailoviću "izdate (...) precizne instrukcije da podigne ustanak samo na slučaj iskrnavljanja jačih savezničkih snaga u Jugoslaviju ili na slučaj sloma Nemačke". U brzopletu od 16. srpnja Jovanović je tražio od Donovića da javi Draži "da čeka presudan trenutak i čuva rezerve oružja za tu svedodžbu. Neka organizuje narod i čuva oružje. Ne izlagati borce i ne izlagati izlišnim i nekorisnim žrtvama jer nema mogućnosti doturanja štogod treba. Treba izbjeći uništenje naroda". Istodobno su predstavnici vlade uvjerali Britance o navodnom herojskom četničkom otporu te potrebi da se taj otpor pomogne u oružju, streljivu i svim vrstama ratnog materijala.

³⁸ Jedno od poznatijih izdanja koje je nastavilo promicati legendu o Mihailoviću bila je knjiga kanadskog novinara i vojnog pilota Davida MARTINA, *Ally Betrayed. The Uncensored Story of Tito and Mihailovich*, New York 1946. Ta je knjiga pisana u ozračju procesa koji je u Beogradu vođen protiv Mihailovića i njegovih suradnika. Srpska je emigracija objavila brojna izdanja, od kojih ističem spomenutu knjigu Radoja i Živana KNEŽEVIĆA, *Sloboda ili smrt*, Seattle 1981. Nastojanja da se Draža Mihailović prikaže kao borac protiv Osovine su u današnjoj Srbiji dobila i službenu potporu vlasti. Tako se u udžbenicima povijesti govori o dva pokreta otpora u Drugom svjetskom ratu (četničkom i partizanskom). O tome svjedoči udžbenik Suzane RAJIĆ, Koste Nikolića i Nebojše JOVANOVIĆA, *Istorija za 8. razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2006., koji je uporabi u svim osnovnim školama u Srbiji. U njemu se nalaze poglavlja "Dva pokreta otpora", 136.-140., "Borbe Nemačke, partizana i četnika", 140.-144., "Život u pozadini i na frontu", 145.-147., i "Kraj rata na jugoslovenskom prostoru", 148.-152. Opseg ovog članka ne omogućuje mi detaljniju analizu spomenutih poglavlja, no držim da su u njima četnici predstavljeni daleko pozitivnije i detaljnije nego partizani.

SUMMARY

HOW THE WEST WAS WON: THE YUGOSLAV GOVERNMENT
IN EXILE AND THE MYTH OF DRAZA MIHAILOVICH

The author attempted to analyze propaganda on Draza Mihailovich produced by Serbian elements in the Yugoslav Government-in-Exile. The main purpose of propaganda was to present Draza Mihailovich as heroic military leader and his Chetniks as powerful military force engaged in combat against Axis forces on Axis dominated and occupied European continent. Lack of information and a fact that one Allied government stood behind such claims encouraged media in the US and in the UK to accept and disseminate them. So, Mihailovic was observed as the one among leading military leaders of the United Nations, just like MacArthur, Timoshenko and Chinese leader Chiang Kai Shek. There is no doubt that this was fake image. The main characteristic of Mihailovich's position was his conflict with Tito's Partisans and collaboration of the vast majority of Chetnik forces with Axis forces (Germans and Italians). So, with the exception of initial attempts to fight German occupiers in Serbia in summer and fall 1941, Chetnik position during the entire war can be characterized as collaboration with Axis forces. Gap between reality and public image based on propaganda is showing the importance of propaganda and media for the research of various issues related to the WWII.

Key words: Draza Mihailovich, Yugoslav Government-in Exile, Media and Propaganda